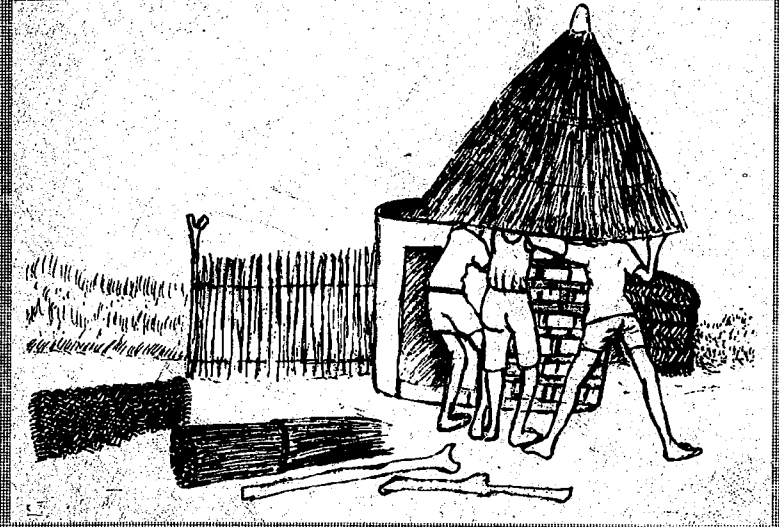

Daramani Tarawele

IMPRIMERIE G. MOUNKORO
BP. 41 - BAMAKO

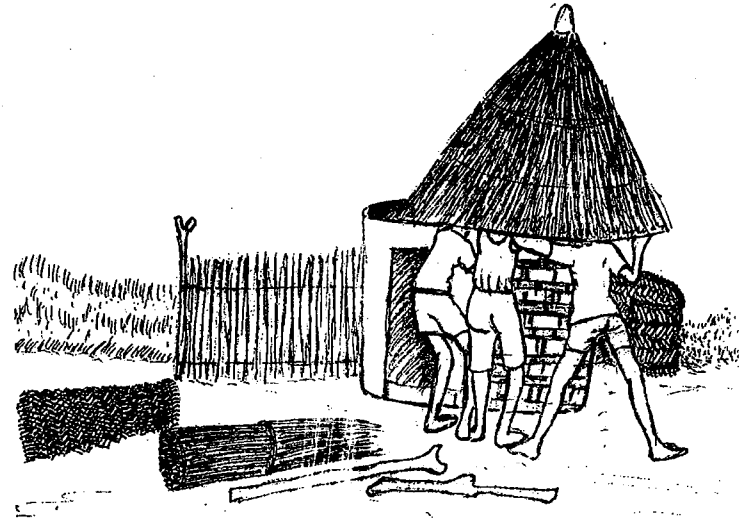
Ladamuni II

(Hinerogonna)

DESANBURUKALO 2000 San

Daramani Tarawele

Ladamuni II

(Hinepogonna)

Kɔnɔkɔw

Ɔɛbila	5
Dantigeli.....	7
1. Hinɛɔɔɔɔɔna	9
2. Yafa	11
3. Ɔɔɔɔnsutura	13
4. Hɔɔɔɔɔɔɔɔ	15
5. Dante	17
6. Baaraɔnumanke	20
7. Jɛɛɛɛɔɔɔɔɔɔɔɔ	22
8. Kumakanlabato.....	24
9. Juguya	27
10. Kɔnniyali	29
11. Hasidiya	32
12. Natabaya	34
13. Janfa	36
14. Salaya	39
15. Keleya	41

Ɗɛbila

Bɛɛ de b'a la bi ko hadamadenya banna, ko mɔgɔya gɛɛyara, ko mɔgɔw tiɲɛna. Dɔw yɛrɛ ko diɲɛ yɛɛmana. Minnu ye olu ka fɔlen kɔkari, olu ko diɲɛ ma yɛɛma bawo tile bɛ bɔ a bɔyɔrɔ kɔrɔ la ka bin a binyɔrɔ kɔrɔ la.

Nin kulu fila in bɛ ka hakilina kelen fɔ. Kɛwale minnu bɛ ka kɛ hadamadenw fɛ bi, jogo ni sɔn minnu bɛ ka ye mɔgɔw la bi, olu tun tɛ fɔɔ. Hadamadenya tun labɛnnen don koɲuman, mɔgɔw tun ma kɔnɔnafili ni mara ni ladamuni ye i ko an bɛ tile min na. Jogoko wo, sɔnko wo, nin si ni tile boli n'a binni tɛ ɲogɔn ɲɛ sira la. Mɔgɔw sɔnw n'u jogow yɛɛmani tɛ se ka tile kɛ k'a bɔyɔrɔ n'a binyɔrɔ yɛɛma. Mɔgɔw mana yɛɛma, diyagoya, diɲɛ fana bɛ yɛɛma. O la, n'i y'a mɛn ko diɲɛ yɛɛmana, a kɔnɔmɔgɔw de yɛɛmana.

Jogoyɛɛma ni sɔnbilabaliya bɛ hadamadenw ka lamɔko bolo, a ɲuman n'a juguman. Jogoɲumantigiya wo, sɔnkolontigiya wo,

mansaw ni karamogow joda belebele be nin togo ba fila ninnu kelen-kelen soroli la bawo jogo be don cogo min, son fana be don ten hadamaden na. Jon be jogo don? Jo be son don? Dow de desera u ka keta la, o fana ye diye ya lema. Nka a tinea ani a te se ka dilan, o te kelen ye. Sisan a dilanni be bee de bolo. Nin gafe in dabra o kama k'a togo da «ladamuni».

Dantigeli

Nin gafe in dabra ka mogow hakili lajigin mara ni lamoni kuntilennaw na. O de be gafe in ke ladamunigafe ye. Anb'a fe joyoro nena ma ka di a ma kalan kono ka nesin hadamadenya saba tili ma sigidaw la.

An ye gafe in ke masalabolow ye taabolo damadow kan, minnu ye jogow ni sonw ye, hadamaden ka horonya n'a danbe te kisi minnu ma. Masalabolo ninnu kelen-kelen be kalan ka hakilijakabo ke a kan, k'a konokow faamu, ka jogo nafaw don fo ka se son kolonw kololow ma.

Faamuya te soro ni nininkaliw te, i k'i yere nininka, i ka mogo nininka walima mogo k'i nininka. O nasira de y'an bila ka nininkali damadow ke masalabolow duguma, olu ka ke misaliw ye minnu bena aw bila ka nininkali werew ke ka caya. O caya kun be, bawo hadamaden marali n'a ladamuni te ko ncinin ye.

N'aw tilara nininkaliw la tuma min, aw be bilsiralikan fana ye, n'o ye laadilikan ye, an bee ka kan ka min labato. A ma diyagoya, anw ka laadilikan ka ke bee ka laadilikan ye. Bee be se k'a halala soro a kono, bawo hakiliw jakabocogo ka ca, bee n'i ta.

Gafe in be mago were ne. Karamogow be se ka masalabolo mumeta walima k'a fan do ta ka baara ke n'o ye: kalanje, kow misaliw, hakilinafalen-falen (baro), sebenni ni sebencogo misaliw fo ka se kunnasebenniw sugandili ma.

Ninnu ye taabolow ye, minnu waleyali be fanga di kalan ma kosebe. U keli ka nesoro, ka kalanso nafa, o be bo karamogow ka labenw na.

1. H I N E J O G O N N A

Jogo de be hadamaden ne, jogo de fana be hadamadentine. Hadamaden fen ofen, n'a be fo i ma k'i ka ni, jogo numan caman de be i la. O jogo numan mana keme bocogo ocogo, fo a ka soro i be hine i mogogogonw na. Jogo numan be sinsin hine de kan, hine min be dusukun na.

Hine de b'a to hadamaden be numan ke, hine de b'a to hadamadenw be jogon son, ka jogon demede degun kono, ka jogon ladon, ka jogon kunko ke fo hadamadenw b'a fo: ni u ma a ne jogon ye, iy'a don ubena jogon sogo dun wa? Hadamaden sigilen don hine minen de kono, minen min da man ka jegen sango a konofen ka bon. Hine man kan ka ke fo aw ka jogon don, fo aw ka deli jogon na. Hadamadenw mago be jogon na tuma bee, hali ka soro u te jogon don, ka soro u ma deli jogon na. O waati hine de ka bon ni deli konona hine ye. Wale fen ofen de be ke o waati kono, o wale ka sani

bawo a tɛ kɛ ni nata ye. O ye numanya saniman ye, a nafama, a barikama, dusukun jaati hine ye i bila min kɛli la.

Nin kɔnɔ, tile tɛ se ka bɔ ka bin ka sɔrɔ hadamaden ma kɛnɛ sɔrɔ a bɛ se ka a ka hine jira kɛnɛ min kan. Hadamaden ka kan hine kɛnɛw kanu, k'u jini, k'a yɛrɛ bila u kan ka hine walew tiime. I ma mɔgɔ sɔrɔ i bɛ hine min na, i ma nimafɛn si sɔrɔ i ko bagan walima falɛfɛnw ka fɛn k'u ye, fɛn min bɛ u lahine, i ka kan k'i yɛrɛ nininka n'i dusukun ma yɛlɛma k'a kɛ fara ye.

Nininkaliw :

Hine ye mun ye ?

Wale dɔw fɔ minnu bɛ hine jira.

Laadilikan : fɛɛrɛ bɛɛ tige, i dusu kana kɛ i ko fara.

2. Y A F A

Yafa bɛ jini n'i b'a fɛ ka hadamadenya kɛ i mɔgɔnɔgɔn fɛ. Mɔgɔ min bɛ yafa jini, o y'a ka fili dɔn de, a y'a dɔn ko a donna a mɔgɔnɔgɔn gasi la, ka laban k'a dɔn ko n'i donna i mɔgɔnɔgɔn gasi la, i ka kan ka yafa jini a fɛ. Bɛɛ tɛ yafa jini. Hadamaden hakilima de bɛ a ka fili dɔn, hadamaden hakilima de bɛ nimisa fili kɔfɛ. O nimisa in de b'a bila a ka yafa jini. Yafajinina ye mɔgɔba ye, dan tɛ min ka mɔgɔbaya la. Hadamadenya ye mɔgɔbaya ye. Fɛn o fɛn n'o de bɛ bila mɔgɔbaya minɛn kɔnɔ, o waleyali bɛ hadamadenya sira jɛya, ka hadamaden kɔrɔta k'a ni bagan bɔ nɔgɔn na. Yafajini bɛ hadamadenya sira jɛya mɔgow ni nɔgɔn ɛɛ.

Yafajinibaliya bɛ kuru de bange mɔgow ni nɔgɔn ɛɛ, hadamadenya tɛ se ka i sago kuru min kan. O la, kuru in bɛ hadamadenya sira bali. Ni hadamadenya sira balila mɔgow ni nɔgɔn ɛɛ, ni hadamadenya danna sira la,

mogoya banna. Ni mogoya banna, ni hadamadenya banna, a be to waraya ma, a be to baganya ma, a be to hakilintanya ma. O ye hakilidese ye. Ni yafanibaliya de be waraya ni baganya hakilidese lase hadamadenw ma, yafanibaliya ye kojugu ye, yafanini nogon te. Yafanini be, yafamine fana be. Yafanini ye hakilima ka baara ye, yafamine fana ye hakilima ka baara ye. A be i ko foli ni folilamine. Foli ka gelen a laminebaliya ma. Min be yafanini, o ye mogosabalilen ye, mogoladamunen, mogoba. Min fana be yafamine, o ye hakilima ye, mogosabalilen, mogoladamunen, mogoba. Yafamine fana nogon te.

Nininkaliw :

Yafa ye mun ye ?

Yafanini ye mun ye ?

Yafanibaliya ye mun ye ?

Yafamine ye mun ye?

Laadilikan : fere be tige, i ka se yafanini ni yafamine na.

3. NOGONSUTURA

Malo te haron masiri ye, hadamaden ka kan ka siran malo ne. Nka malobali te malo juguya don. Malo dogoya te. Malo don de, a be ke i ko haron ka tunun, a b'i ko i ka dugukolo fara ka don a kono. O don de, i be se ka dese mogola, mogomin be i sutura. N'o kera, haron be taa a kunfe bawo o dese in de be malo ke k'a ka haronya n'a danbe bo a la.

O tuma, sutura de be hadamaden danbe n'a ka haronya to a la barisa sutura de b'a bali joli ma malokene kan, lebu kene kan. Hadamaden haron be fen o fen jini, o ye sutura ye bawo sutura ye birifini de ye min be haron datugu. Birifini kologelen don. N'iyeharon ye, i b'ifarati walew la, wale minnu be malo latige i ma, a kera malo fen o fen ye, malonin fara maloba

kan.

Hōron jo don ka siran malo ne. Hōron ka suturantanya malo don ye koba don ye : a bora minnu na, olu lebulen don, u malora, minnu bora a la, olu fana malola, minnu bēna bō a la, olu fana na malo kabini u ma wolo sango ka sigi sigida kōno. Ni hōron malola, a kera mōgotōye minjōyōrobanna, min kumayōrobanna sigida kōno. O mōgotōya nesiranne de bē hōron kē k'a nini tuma bēē a ka to sutura la. A ka wale ketawlatōmōnen don, u kereṅkereṅnen don kēne bēē kan bawo o kēne tē hadamadenya kēnēw la, hōron tē se ka malo min kan.

Nka lamōkoṅumanya de bē hōron sutura de, bawo i lamōko mana ne, i b'i yere tanga de, i b'i yere kisi de, i b'i yere lakana de, i b'i yere mine de, i b'i yere bali de, k'i yere bali yerelagosiliwalew keli ma. Tuma caman, jōn suturali b'a yere bolo de. Ni jōn delilen don a mōgotōgotōnw suturali la, a mōgotōgotōnw fana

b'a sutura de.

Nininkaliw :

mōgotōnsutura ye mun ye ?

mōgotōnsuturabaliya bē na ni mun ye ?

Malo bē mun latige hadamaden ma ?

Hōron malo bē bō jōn na ? cogo di?

Laadilikan : fēere bēē tige, i k'i mōgotōgotōnw malo sutura.

4 H Ō R Ō N Y A

Hōronya ye hadamadenya kēcogo ye min bē hadamadenw bō jōgon na. Hōronya ye jogo de ye, jogo ni kēwale. Jogo tē fila ye, kelen don, jogo numan min ni hōronya bē sinsin a kan. Kēwale fana ye kelen ye, kēwale min bē hōronya sanimanya k'a saramaya, k'a dawulamaya.

Jogo wo, kēwale wo, u kelen-kelen bē ko caman fo hōronya kōno. O de bē hōronya

tiimeniko numan, geleya. Nka fo horonya ka tiime de de. Bakari ye horon ye, a te kalifa dun; Sibiri ye horon ye, a te nkalon tige; Habiba ye horon ye, a te den bo den na; Sanata ye horon ye, a b'a ka fota don; Mari ye horon ye, a b'a ka keta don. Tine don, walew de fora yan, nka wale ninnu kelen-kelen dulonnen don jogo de la. Tine don, barisa ni jogo numan t'i la, i be kalifa dun, i be nkalon tige, i te fota ni bilata don, i te keta ni keballi bo jigon na.

Folo Bamanan tun ye horon ye, a tun te nsonyali ke, a tun te namara ke, a tun te walifen fe, a tun te karatukaratu sidon, a tun te nanamu nanamu sidon, n'a tun ko n ko, a lamen, o tun don, a tun te yebalifo don, a tun te fobalifo ke, a tun be siran horonya jaati de ne, horonya kelen pe. O de tun ye bamananya ye.

Bi Bamanan te bamananya don, bi Bamanan te siran horonya ne. Halala t'a fe, a be walifen kanu, karatukaratu ka di a ye, nanamu nanamu y'a taalan ye, nsonyali y'a sugu ye, yebalifo

y'a josen ye, fobalifo y'a sinsinnan ye, n'a ko n ko, taa i ci la.

Nka nin bee kofe, bi Bamanan b'a disi gosi ko bamananya. Nkalon b'u da, mogo min te siran horonya ne, o te ke Bamanan ye, mogo min ye bamananya janfa, o te dowera ye janfanci ko. O de y'u fili u taayoro ma. Labankojuguya b'u ne yen. I mana fili i jujon ma, i labanko b'i kononafili.

Nininkaliw :

Horonya ye mun ye?

Mun danfara be folo ni bi Bamananw ce ?

Laadilikan : fere bee tige, i ka siran horonya ne.

5. DANBE

Horonya dulonnen don danbe la i n'a fo sogobu dulonnen be kolo la cogo min farisogo konso. O kama, i be mogow ye k'a fo : « nsonyali te horon

danbe ye, lamaloyali tɛ hɔrɔn danbe ye». Misali fila ninnu n'ɔ jɔgɔnnaw bɛ boli walew kan, wale minnu ni hɔrɔn man kan k'ɔ kɛ, ni mɔgɔsɛbɛ man kan k'ɔ kɛ, ni danbe bɛ mɔgɔ min na, danbetigi man kan k'ɔ kɛ. O la, danbe bɛ mɔgɔ la, mɔgɔ min bɛ dan bɛɛ dɔn a ka kan ka to dan minnu kɔnɔ, mɔgɔsɛbɛya dan bɛɛ, hɔrɔnya dan bɛɛ, danbe.

O tuma, danbetigiya ye jogo de ye, min bɛ wale dɔw kɛli daga hadamaden ye dun ka dɔw kɛli kɔn hadamaden ma. Danbe bɛ dan don wale numanw ni wale juguw cɛ ka hadamaden kɛ mɔgɔ numan ye walima mɔgɔ jugu ye. O bɛ na ni faamuyali ye k'a jira ko mɔgɔ tɛ kɛ hɔrɔn ye danbe kɔ.

Ni mɔgɔ tɛ kɛ hɔrɔn ye danbe kɔ, mɔgɔ k'a danbe makaran, k'a lakana, k'a tanga, k'a kisi wale juguw ma. I mana a fɔ k'i bɛ walew tɛrɛmɛ minnu bɛ hɔrɔn danbe bɔ a la, i tɛna se ka ban a la. Hakili de bɛ fara hadamaden kan k'a kɛ ka miiri a ka wale kɛta kelen-kelen na

k'a ni numan don walima ni juguman don Nin fɔcogo la, hakili numan de bɛ hɔrɔn danbe to a la.

Mɔgɔlankolonya de bɛ hɔrɔn danbe bɔ a la. Mɔgɔlankolonya fana tɛ dɔwɛrɛ ye wale kɔ, wale min bɛ tanga bɔ mɔgɔ kan. Hakili jugu de bɛ mɔgɔ bila wale juguw kɛli la. Nka lamɔcogo jɔyɔrɔ bɛ jateminɛ jogojugutigiya la bawo a ka ca c'a la, den mana lamɔ ni hakili min ye, a b'a ka balikuya kɛ ni o de ye. O kosɔn, ciyɛn min bɛ se ka di den ma, n'o de b'a nafa faantanya ni faamaya fila bɛɛ kɔnɔ, o ye lamɔko numan ye, lamɔko numan min bɛ den kɛ k'a danbe dɔn, k'a bɔkolo mume danbe dɔn.

Nininkaliw :

Danbe ye mun ye ?

Mun bɛ danbe makaran?

Laadilikan : fɛrɛ bɛɛ tige, i k'i danbe dɔn.

6. B A A R A Ƶ U M A N K E

Baara ka ca , sene ye baara ye, tobili ye baara ye, feere ye baara ye. Fosi te, ni hadamaden be min ke, k'a dahirime soro a la walima a kana a dahirime soro a la, o bee ye baara ye. Nka baara keko de be nini baara bee kebagaw fe, baara keko ka ne, baara numan de be nini baarakela bee fe, baaranumanke de be nini baarakelaw fe, baarakolonke te.

Baaranumanke te dowere ye, i be baara min na, i k'i yere di kosebe o baara keli la walasa baara in be ne i n'a fo saratikan y'a fo cogo min baaratigi ni baarakela ce. Baaranumanke ka gelen, a te sabati yeredi ko; yeredi ye segen ye , wosi, munu, timinandiya ani yeredon. Yeredon ye itogo makaranniye, i danbe makaranni, i ka hronya makaranni, i ka tilennenya makaranni. O tuma, baaranumanke ye yeredon waleyali ye.

Baaranumanke be baarakela nisondiya a yere koro, a ka sara b'a mago ne, a be balo a wosi

la, kiiti t'a kunkan baarako la, a be togo duman soro, a ka baaratigijama ka ca, a te dese baara la, a lakodonnen don, dannaya ni bonya b'a kan.

Baaranumanke be baaratigi nisondiya, a te filanfilan don baarawari sarali la, a te fara baaranumankela febaara la, a be baaranumankela togo fo bee ka na baara di a ma, a be mankutu numan laboli baaranumankela kan, a be malo a ma, a b'a bonya.

Baaranumanke nafa te fo ka ban wa a nafa te mogo kelen kan, a be sigida mumu de kan. O de b'a ke nimisa te baaranumanke la. Baaranumanke dennen don baara donni bere la, ni baarakela b'a ka baara don, a be baara numan ke. Kabini degedenya tuma, baara be don konuman, jogo numanw fana be ta degeden fe. O yere ye baaranumanke ye . Degeden kolon te ke dowere ye baarakolonkela ko.

Nininkaliw :

Baara ye sugu joli ye ?

Mun de b'u bo jagon na ?

Mun koson baaranumanke de kanunen don?

Laadilikan : fæere bæe tige, i ka ke baaranumankela ye.

7. JELENYA NI TILENNENYA

Jelenya ni tilennnya sigilen don walew kan, jogo numan be minnu dantige ka ben hadamadenya taabolow ma sigida konɔ. O tuma, jelenya ni tilennnya ye jogo numanw de ye. Jelenya te taa tilennnya ko, tilennnya te ta jelenya ko. Mogo jelen ye mogo tilennen ye, mogo tilennen ye mogo jelen ye.

Jelenya ni tilennnya ko fen o fen, ko o ko, wale o wale, ni o de be ke dibi la, dibinin-dibinin konɔ, dogo-dogonin konɔ, namara konɔ, a te ke kenɛ kan n'o de ye je ye, o wale ma je, o wale ma tilen, o wale jelen te, o wale tilennen

te. Ni wale min ma tilen, o man kan ka ke sigida hadamadenya konɔ, bawo ko don min jegenen, a te sigida hadamadenya sariya sira kan. A misaliw: nson b'a dogo ka nsonyali ke, binnkannikela b'a den tu kofe ka sira bin mogow ne. Wale o wale mana se dogokake ma, o be fara nsonyali ni binnkanni n'u jagonnaw kan. Jelenya wo, tilennnya wo, ninnu fila si ma son dogokake ma.

Nka jogo mana ta cogo o cogo bi, a be ye ko mogow tinena. Bi mogow bora minnu na, bangebaw, benbaw, tulomasamaw fo ka se fufafuw ma, olu tun te miiri ko wale minnu be se ka ke, u hakili tun te se wale minnu keli ma fiyewu, bi, o walew keli te mogow tonsi wuli ka jo. Kojugu gerere be ke k'o turu da tile kun, bi tile. Jelenbaliya ni tilennenbaliya turu te se ka da tile kun. Jelenbaliya ni tilennenbaliya kolokolola barisa yerɛdon, danbe ni hɔronya tilala mogow la.

Nka jogo mana ta cogo o cogo bi, a be faamu

ko mɔgɔw ye geleyaw sigi u yere kunna bi, u te se minnu korɔ. U ma kow ben u yere ma, yerɛdon tilala u la, bee ko fo ne ka ke «nin» ye, ne ka ke «nin» ye; nataw bonyara, bee b'a fe ka fen sorɔ nɔgɔya ni teliya la ka ke «nin» ye, walasa k'o miiriya in ke tije ye, u ka jo sorɔ u yere kan, u ko nafolo te sorɔ jelenya kan, a te sorɔ tilennanya kan. Nkalon.

Nininkaliw :

Jelenya ni tilennanya ye mun ye?

Nin jogow be mun nini anw fe bi?

Laadilikan : fere bee tige, i k'i ka kow ben i yere ma.

8. KUMAKANLABATO

Ko hɔron be mine a kumakan ma. O de ye, ni hɔron ye min fo, a b'o ke. A be fo a y'a kumakan labato. Kumakanlabato ye jogo numan ye, min be dannaya ni tilennanya sementiya

hɔronya konɔ. Kumakanlabatola ye kantigi ye, kantigi kumakan te wuli. Mɔgo min te a kumakan labato, o te kantigi ye, dalankolon don. Hɔron te son dalankolonya ma, n'o te, in'a ke hɔronkolon ye.

Hɔronkolonya siranɔe ka bon bawo ko don min be mɔgo lagosi i mɔgonɔgonw cɛla. Mɔgo lagosilen ye mɔgo ye sigida la, siginɔgonw jigi te mɔgo min kan sigida kosebew la. Kosebe ka ca sigida la, o si te sara hɔronkolon na, kosebe ka ca sigida la, o si te sara dalankolon na, kosebe ka ca sigida la, o si te sara kumakanlabatobali la. Nin de be kumakanlabatobaliya ke kojugu ye. N'i kera sigida la, ko mɔgɔsebeyako te sara i la, i te jate mɔgow fe. N'i ma jate mɔgow fe, i te mɔgo nɛnama ye, n'o te, i be jon i yere la, i be nugu i yere la. Dalankolon be dese kanu na, a be dese furu la a sigiyɔro la. O fana ye kojugu ye. Kumakanlabato be a kebaa don dala, k'a ke mɔgo nɛnama ye, mɔgow be u jigi d'a kan, ka

u bolo fa a la, ka dannaya da a kan, a ka ko be
nɔgɔya, a ka ko dilan ka di, mɔgɔ kokeɲɔgɔn
don, a be siran malo ɲɛ, nkalontige malo,
dalankolonya malo, kumakanlabatobaliya
malo.

Nka, mɔgɔw ye kumakanlabatobaliya ke
baarakeminɛn ye ko diɲɛ tɛ dilan a kɔ, ko fɛn
tɛ sɔrɔ ɲanamunamu ni karatukaratu ni
yuruguyurugu ni dalankolonya kɔ. U ko, «ny'a
fo, n m'a fo, o bɛɛ ye hɔrɔnkan ye» walima ko,
«kolo tɛ nɛn na k'a tɛ yeɛma». Nin ye
dalankolonkɔrɔ kan ye, hɔrɔn kan tɛ, u b'a
ɲinina de k'u ka nkalon bila tiɲɛ nɔ na.

ɲininkaliw :

Kumakanlabato ye mun ye?

Kumakanlabatobaliya ye mun ye?

Kumakanlabato be mun lase mɔgɔ ma?

Laadilikan: fɛɛɛ bɛɛ tige, i k'i kumakanlabato.

9. JUGUYA

Amadi tɛ mɔgɔ sɔn, o ye juguya ye. Zumana tɛ
hinɛ, o ye juguya ye. Isiyaka be nimafenw
ɲani, o ye juguya ye. Mamutu be mɔgɔw
kɔnniya, o ye juguya ye. Burama be mɔgɔw
hasidiya, o ye juguya ye. Buba tɛ mɔgɔ fɛ, o ye
juguya ye. Umaru tɛ mɔgɔ mago dilan, o ye
juguya ye.

Nin wale ninnu kelen-kelen be juguya
taamasiyɛn ke hadamaden jogo ye,
hadamadenya be jogo min keɛɛ bawo jogo in
man ni. Juguya ye wale ye min be dimi, tɔrɔ
hake dɔ lase hadamaden ma, a kɛra min na.
O tɔrɔ n'o dimi be na ni dusukasi ye walima
dusutiɲɛ min be se a laban fitinɛ ma, bolo tɛ se
ka min bɛn. O kɔsɔn, mɔgɔ ka kan ka siran
juguya kɛli ɲɛ.

Nafa si kelen tɛ juguya la ko juguya kebaa be
o de sɔrɔ. Mɔgɔsɔnbaliya, hinɛbaliya,
nimafenɲani, mɔgɔkɔniya, hasidiya,
mɔgɔlangoya fo ka se mɔgɔmagodilanbaliya

ma, tɔnɔ tɛ ninnu si kelen na, ni mɔgɔ bɛ se ka i kun kɔrɔta ni min ye. O de bɛ juguya kɛ wale ye, wale min bɛ mɔgɔ kun suuli. O jɛlen don, bawo ko min tɛ kunkɔrɔtako ye , o ko ye kunmasuuliko ye. Kunmasuuliko bɛ hadamaden lagosi, a bɛ a danbe bɔ a la, a bɛ a ka hɔrɔnya bɔ a la, a bɛ a bɔ dala.

Ni juguya bɛ ninnu bɛɛ lase hadamaden ma, juguya kun tɛ, mɔgɔ man kan ka juguya kɛ. Mɔgɔ man kan ka juguya, bawo sara tɛ a la, tɔnɔ tɛ a la. I bɛ juguya min kɛ, n'i y'i miiri ko o juguya kelen bɛ i tɔrɔrɔ, a bɛ i dimi, a bɛ digi i la, a bɛ i dusu kasi, a bɛ i dusu tiɲɛ, a bɛ i ɲɛnakin, a bɛ i fujunu, i b'a don k'i man kan k'a ta ka mɔgɔ were segere. O bɛɛ bɛ na ni hadamadenya geleyali ye. Hadamadenya geleyali tɛ fosi ɲɛ, n'a ma tiɲeni kɛ, a tɛ ɲeni kɛ.

Nin bɛɛ de b'a jira ko kun tɛ juguya la.

O tuma, an ka siran juguya ɲɛ. N'i ye juguya kɛ i mɔgɔɲɔgɔn na, i bɛ sigi a kan ko a ɲɔgɔn bɛ sara i la: danfen jugu, n'a ma falen i ɲɛna,

a bɛ falen i den ɲɛna.

ɲininkaliw :

Munna an ka siran juguya ɲɛ?

Juguya misali dow fo.

Kɔrɔ jumen bɛ nsana in na?

Laadilikan : danfen jugu, n'a ma falen i ɲɛna, a bɛ falen i den ɲɛna.

10. KONNIYALI

Seyidu bɛ a mɔgɔɲɔgɔn kɔnniya, bawo n'a somina o ka hɛrɛ la, a bɛ ko bɛɛ de kɛ walasa hɛrɛ o ka tiɲɛ. Misali la, Sina bɛ bogolanw dilan k'u feere. Seyidu ye Sina baarakɛɲɔgɔn ye. Baarada do ɲɛbɔra Sina ka bogolanw fɛ k'a b'u san fo miliyon tan ni ko. Seyidu bolen o kalama, a se bɛ fɛrɛ fen o fen na, a y'o tige walasa Sina ka bogolanw kana san. Seyidu ye Sina kɔnniya. Seyidu ka baara ye kɔnniyali ye. Seyidu kɛra sababu ye ka nin sannin kelen sa.

Miliyon tan ni ko in tun te Sina garijɛgɛ do ye bawo Sina ka bogolan sugu tilala ka wuli, o kera dibo ye ? Seyidu ma bo o kalama sango ka konniyali ke. Seyidu ye Sina ye bogolan songo here la. Seyidu tilala ka magow nini Sina fe, Sina ye mago minnu dilan a ye ka soro a tun b'a don ko Seyidu b'a konniya.

Nin kono, a be faamu ko konniyali ye juguya ye, juguya gansan, bawo min be konniyali ke, n'o ye konniyabaa ye, o b'a yere sɛgen barisa a ka konniyali te se ka konniyalen bali ka here soro, a danna here min kama. A be faamu tuguni ko konniyabaa ye mogo malolen ye, ko konniyabaa ye mogo malobali ye. Ni Seyidu tun be malo, a tun be malo ka mago nini Sina fe. N'i malola mogo min ye, i be ke o ka jon ye, o be i ke mogoɔfemogo ye. Konniyali be konniyabaa jaasi.

Ni hadamaden jaasira, a te mago ne a yere ye sango mogo wɛre. Mogo si sago te i ka jaasi i tow cela n'i b'i yere kalama bawo jaasi be

hadamaden lagosi, k'a bo dala, k'a ke mogolankolon ye. Otuma, an ka siran konniyali ne n'an b'a fe an ka kow ka sabati, an ka don dala. N'an ye konniyali to, mogo tena an fana konniya, bawo a be foko jurudon de ye jurusara ye. N'i ye numan ke, i be sara ni numan ye nka n'i ye juguman ke, i be sara ni juguman ye. Otuma, an ka here kanu ni mogo ye, an be se ka minnin min ke ka mogo garijɛgɛ sabati, k'a lateliya, k'a lajeya walasa a ka soro nogo ya la, an k'o ke sa, o kana tije an ne na sa, an ka ke sababu numan ye.

Nininkaliw :

Nafa jumen be konniyali la ?

Konniyabaa sara ye mun ye ?

Laadilikan : konniyali sara ye juguman ye.

11. HASIDIYA

Hasidiya ye hasidi ka wale ye min kono a be tɔnɛni lase a mogoɔnogoɔn ma walasa o kana ku ale la sango ka fisaya n'ale ye, nengo don. O tuma, hasidiya ye nengoya ye. Nafolotigi t'a fe mogo were ka nafolotigiya ka fo ale ta koro, ni seb'a ye don o don do de be fara te gelankolonw ka segen kan. O misali do file nin ye: folo, mobilimisen caman de tun be Mali dugubaw ni nogoɔn ce ka taamadenw ta ko «takisi». Nafolotigi dow ye mobilibaw san ko «karew» k'olu bila mogodoni na duguw ni nogoɔn ce fo a dow y'u kanto ko takisitigiw be segin sene ma. Juguya be nafolotigiw ka wale kelen kono, bawo a mana laje cogo o cogo, karetigiw n'o ye nafolotigiw ye, olu de be taamawari bee saalo ka ton u yere koro ka do fara takisitigiw ka segen kan. Nin juguya togo ye nengoya, hasidiya. Nka an be don min na i ko bi kare caman ma sira soro. A be se ka fo ko takisitigiw be u diya ni a karetigi dow ye. Nengoya be

mogo ta tɔne, hasidi te here soro.

Misali were file nin ye: n'an ye fangayelama caman laje, i b'a ye faama caman te fanga bila ni jamanaden caman ni ma to a la. Nka o si te u mineni n'u lajabali bali. U te son ka taa nogoɔya la bawo u t'a fe mogo were ka sigi fanga kunna. U miiriya ye mogo kana fisaya n'olu ye.

Nengoya te o bo, hasidiya ma teme o kan. Nengoya n'o ye hasidiya ye, a be hadamaden hakili tɔne. N'o te, ni faama ma ke nengo ye, a ma ke hasidi ye, a be son k'ale ni fanga ka kan cogo min, a bennen don mogo were la ten. N'o kera sira fen o fen be na ni a mineni n'a lajabali ye, a b'obila k'a yere tanga malo ma. Nengoya be malo lase mogo ma. Hasidi ye mogo malolen ye.

Ninnu kono, nengo sago te ke. O koson, hasidi ni dusukasi te ban, a ni dimi te ban barisa a sago te ke. Hasidiya te fen ne, hasidiya kun te.

Nininkaliw :

A' ye hasidiya misali dow fo.

U ko kera mun ye?

Laadilikan : kana mogo hasidiya, i ta be ne wa i te malo.

12. NATABAYA

Ko nataba i ko suruku. Suruku ka natabaya ma dogo. A misali do file nin ye. Nsiirin te, nin kera tiɲe na : nin dugu ye kubeda duguba ye koronfela la. Jama be na baro la Useni bara don o don su. Sagaw sirilen be du boda la. Nin don su, mogow be wowawo la tuma min du kono, suruku de ye jama to o la ka don du kono. Suruku nata dayelela. A be mun ke ? Yanni a be saga mine min ka surun boda la, a taara duni folo konona na. A b'a fe ka saga bee de dun. Yanni a be tila saga folo la, bo kera a kalama. Jama y'i laben ka suruku faga o nonin na.

Suruku natara kojugu, a ka natabaya y'a lase saya ma. N'a dannen tun kera da la, u tun tɛna a soro diya la k'a faga. O ko, a kelen te se ka saga bee dun su kelen. Nin na, n'i ye natabaya laje, a be ye ko juguya don, juguya min ka jugu ni nengoya ye, min ka jugu ni hasidiya ye, min ka jugu ni konniyali ye. Juguya don, min be mogo nalo k'i fiyen ka ko bee lase i ma hali saya.

Misali wre : sugujola nataba be sugu yaala sogoma fo wula. A be sugu yaala sogoma fo wula a te a diyanyefɛn soro, bawo a ni feerekɛlaw te ben songo kan. Wula selen, feerefɛntigiw be ka u ka minɛnw ce, hali bi a ma fen san. O de be nataba bila sugulamini na. Nataba ni sugulamini !

Nataba ta ye mun ye yan ? A ka fen soro fu la, songo duman, feerekɛla ka bone, ale ka soro ke, bee ka bone, ale ka tonoba soro; tow ta ka tiɲe, ale ta ka ne ; k'ale bila bee sanfe. Nataba nebolon don tow ta fe. A be son ko bee ma

walasa a ka bore ka fa, namara, nsonyali, janfa, jengoya, konniyali, nkalontige, juguya siya bee.

Juguya siya bee be se ka jo mogo min na, o ye siranrefen ye. Nka hakilintanya de be na ni natabaya ye, n'o te, hadamaden ka kan k'a don ko mogo te teme a garijega kan. N'i y'o don, i te jebɔ niyoro bee fe.

Jininkaliw :

A' ye natabaya misali dow di.

Natabaya be mun lase mogo ma ?

Laadilikan : An kana jebɔ niyoro bee fe.

13. J A N F A

Yaya kelejogonw tun be k'a nini k'u b'a bugo. Yaya dimi be Fadila. Fadi nana Yaya nofe a ka taa a bila ci la. Nkalon fin, a taara Yaya di a kelejogonw ma u k'a bugo. Olu fana ye Yaya bugo fok'a bolo kari. Okuma kera siginogonkele

ye min ye du caman bila jogon na. Kuma selen faamaso, a donna ko Fadi de ye janfa siri Yaya la. Yaya kelejogonw ni Fadi nangila, nka Fadi ka nangili juguyara ni tow ta ye. Kabini o, Fadi bilala sigida mogokunntanw fe. Nin ye janfa misali ye min ye mogokunntanya jo Fadi la a ka sigida kono. Fadi y'a yere bo dala, mogo te da a la, mogo te je n'a ye mogoseboko si ma. Fadi ka nin wale be se ka dugu ci, ka jamana ci. Janfa ye juguya ye, min kun te hadamadenya la Janfanci te dannamogo ye, jelogon t'a la, taama jogon t'a la.

Misali were. Kayi tun ye muso keleyabaanci ye. A sera morike ma a ka baara ke a ye walasa a ce k'a ke a kelen ta ye, a sinamuso sen ka bo a la. Nka morike jarabila Kayi la. A ye mogofagafura di Kayi ma a k'o ke a ce kono, o mana ke ce be ke a kelen ta ye. Kayi ye fura tila fila ye, a ye kelen mara ka kelen k'a ce kono. Ce sara. Kayi nimisara. A ka firiya kofe, a ye dumuni laben don do ka taa o di morike

ma. O ye logoma fila dun yoro min na, a ye Kayi nininka mun be dumuni na? Kayi ko ale ye min ke a ce kono, o de don. Morike kulera k'a yere ka saya ganse.

N'i y'a men kolonjugu jiri, i ye janfa siri, min kololo m'i je. Nin misali kono, Kayi ye janfa siri, a nimisara min na. A sinamuso ma ke ni ce ye, ale yere ma to ni ce ye. Kolonjugu jiri karila a yere kono. Morike fana ye janfa siri Kayi ce la. Ce tor'a la, ale morike fana tor'a la, kolonjugu jiri karila a yere kono.

Janfa ko ye nimisa ye. Janfa sara ye janfa ye.

Nininkaliw :

A' ye janfa misali dow di.

Janfanci ye mun mogo ye sigida la ?

Janfa ko ye mun ye ?

Janfa sara ye mun ye?

Laadilikan:janfa ko ye nimisa ye; janfa sara ye janfa ye.

14. SALAYA

Dije tora cesiri ma, ni e min ko i te do ke, i tena fen soro, e ka hadamadenya na i yere kononafili. Mika jigon tun te a ka sere la. Sere mogo bee tun b'i magan ciw la. Mika ma ci don keta ye, tile be bo don bee k'a to dilan na, tile be ban, a te ci soro ka ke cogo min a ka sala. A mansaw ka ko bee ke, a ma se ka magan. Sere bee nana furuke, dugumogo si ma son k'i den di Mika ma, ko kongo kana laban k'a faga Mika ka furu kono. Mika taara, fugari taara, dusukolontan taara...

Mogo min be i ko Mika ni a te son magan ma, o ka sala, salaya b'o la. Salaya ye dusukolontanya ye min be salabaato mago sa. Salabaato te baara fe, a te magan fe, a te wosi fe. A fora ko baara de be mogo horonya, ni mogo min te baara fe, o te horonya fe. O mogo be to jonya ni fadensagoya la. O tigi te dannamogo ye n'i be i den di a ma furu la. Bawo mogo min te son baara ma, o be balo

mogow de fe, a be i n'a fo baganw farilafenjenamaw, joliminnaw. Kuma suguya bee be fo a ma, a si te digi a la barisa dusukolo t'a la sango a ka mone. A te se k'i ban walidumuni na bawo n'a y'o ke a te balo. A be je ni kunnadali ye, a be je ni lamaloyali ye, a be je ni dogoyali ye, a mago te, bawo haron te. O de kono, a be ke nafiye, ani kolandi, komayelemana ni nkalontigela. A be ke nin bee ye walasa k'a maatigi konumandon.

Ferebaanciya de ka di salabaato ye. A sago ye ka fen bee soro nogoya la, dumuni duman, fini numan n'u nogonnaw k'i ko k'i mun, a banna, kene ka ni. A te to o la n'a ma nsonyali ke, a te to o la n'a ma namara ke, o de b'a lase kaso la. Mika taara. A taara

min? a taara maganbali dugu, a taara wosibali dugu, a taara baarakebali dugu, laafiya ni lamaloyali, kokamun ni kunnadali, fere ni nafiya, sunogo ni kolandiya.

Ko salabaato k'a don, n'i bee tun b'ale ta nogon

keru, ale tun tena balo. Salabaato k'a don, n'i y'a men sumakoromasa, tilekoromasa de be.

Nininkaliw :

Salaya ye mun ye?

Salabaato be da jumen na hadamadenya la?

Laadilikan : magan de be mogo ke haron ye.

15. KELEYA

Kabini ka dije dan, mogow b'u nemada nogon ma, k'u sanga nogon ma, ka keleya nogon na ka soro a ma ke ni juguya ye, nogontatije juguya. O nasira la, kalanden be keleya a karamogo la, den be keleya a ba n'a fa la, dogow be keleya korow la. Nin keleya ye hakili numan ye min be magan dusu don mogow kono. Nin hakili mana sabati du o du kono, sigida o sigida kono, o jama be taa je bawo si tena ke salabaato ye sango ka ke baarakebali ye fo ka ke du ni sigida doni ye. N'a donna i la

k'i ye mogo ye min ccsirilen don baara la, i be demɛbaa numan soro i yere la ka da i ka ccsiri n'i ka magan kan.

Nin ye keleya misali ye: Denba be misi mara. A ka misisi be bo farajejamana kan. Mogo caman de be taa a ka misiw laje. Mogo caman de b'a fe ka ke Denba ngon ye. U keleyara a la. O kelen, mogow be taa Denba ka nturaw san ka bila u ka misimusow la.

O wale ye were caman misiw yelɛma ka do fara misimaralaw ka soro kan. O nafa sera sigida ma.

Denba ye fɛere numan soro, mogo caman ye do soro min nafa la. O sera ka ke bawo mogow keleyara fulake la. U ka keleya ma ke ni juguya ye, a ma ke ni nengoya ye, a ma ke ni hasidiya ye. Denba fana y'a kono jeya u ye. Nafa be keleya la.

Keleya misali were file nin ye : nin waati in na, lamoko numan dogoyara, denwtilala u mansaw la. Nka cew be yen i n'a fo Mukutari, olu hakili

be ladamuko numan na hali bi. Mukutari sera a ka du la, k'a denw ladamu, k'a ka du ke mara du ye ani bonya du, gasisigi du, ngonkanu du, majigin du, horonya du, lamoko numan du. Sigida sonna Mukutari ye ka da nin kan fo Zubeyiru sera a ma don do a ka a demɛ a fana denw ka se ka sabati. U y'u hakilinaw falen-falen, Zubeyirufana y'a yere bila o sira kan. Ni sigida mogo werew keleyara Mukutari la i ko Zubeyiru, lamoko numan be segin sigida kono. O ye sigida mogo bee ka here ye, u bee fana ka kunkorota don do.

Nininkaliw :

A' ye keleya misali dow di

Laadilikan.: an ka keleya ka soro a ma ke ni juguya ye.